

FATİH'İN TUĞRASIYLA BİR KİTAP VAKFI HAKKINDA

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

Fatih Kütüphanesinde Nu. 2226 da kayıtlı ve son günlerde incelemeye muvaffak olduğumuz bir eserde rastladığımız Fatih Sultan Mehmed'in bir tuğrası vesilesiyle bu yazıyı yazıyorum. Hepimiz biliyoruz ki Fatih Sultan Mehmed Han önce Eski Sarayda, sonra Yeni Sarayda, Eyub Sultan Medresesinde Semaniye Medreselerinin şakizinde ve Fatih camiinde, hepsinden önce Ayasofya ve Zeyrek medreselerinde tam 14 kütüphane kurmuştur (1). Cami'e vakfettiği ve Ayasofya ve Zeyrek medreselerine verdiklerini hususi kayıtlardan anlıyoruz. Semaniye medreselerine verilen bazen buldukları ve ilk müderrislerinin isimleriyle anılmalarından anlıyoruz. Bunların hepsini birer birer gözden geçirip sayaraydan gelenlere (Sultanî) ibaresini yazıp ve eserlerinin varaklarını sayarak (aded evrak...) diye işaret edip kitaplara numara koymuyarak bahislere göre sıralı olarak bir fihrist (2) hazırlayan (Mehmed bin Aliyyül Fenarî) nin imzasıyla karşılaşırız. İşte Semaniye medreselerinden birisine verilen bu eser de tetkikinden geçmiştir. İki yüz varak olduğunu kayd ile saraydan geldiğine yani Fatih Sultan Mehmed'in hediye ettiğine alâmet olmak üzere Sultanî kelimesini de koymuştur. Eser fıkıhdan (Vikaye) dir.

Saraydan gelenler ve kütüphaneye konan eserler Fatih'in iki çeşid kütüphaneye mahsus mühürlere birisiyle mühürlenmiştir. Bu mühürler baş ve son sahifelerin her hangi birisine dikkatli veya dikkatsiz basılmıştır.

Bu eserde dikkat nazarımızı çeken bir husus da zahirinde yani başlangıçtan önceki boş sahifede tam Aliyyül Fenarî kaydının bir az altında Fatih Sultan Mehmed'in bir tuğrasının bulunmasıdır.

Tuğrada (Mehmed bin Murad Han el Muzaffer Vakefe ve Habese) ibaresi okunuyor. (daimâ) kelimesi yerine (Bu eseri vakf ve bu kütüphane-

(1) Dr. A. Süheyl Ünver, Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı. İst. Üniversitesi yayınlarından, 1946.

2) Topkapı Sarayı Müzesinde Hazine Arşivi Nu. 9...

ye çıkmamak üzere hapsetti) manasına gelen (Vakefe ve Habese) kelimeleri aynı mürekkeple onmuştur.

Bir defa muhakkak ki bu tuğra Mehmed Aliyyül Fenarı kalemiyle yazılmamıştır. Tuğranın mürekkebi daha sulucadır ve zamanla aheri bozularak Hind abadisi sınıfından bulunan kâğadın nescine de nufus etmiştir ve hatta biraz dağılmıştır da. **Kalemiyle Mehmed bin Aliyyül Fenarı'nın bu kayıtları koyduğu kalemle değildir, ayırır.** Mes'ele bunun kimin tarafından yazıldığıdır. Bu hususta aslâ kat'î birşey söylenemez.

Fatih zamanında Nişancılar vardır. Yani o zamana kadar muhtelif usul ve üsluplarda, lâkin aynı mahiyette Padişah imzası olan bu tuğra şeklini yazmağa mezun olan nişancılarıdır. Bu tuğra da Sultan Mehmed bin Murad bu kitabı vakıf ve haps etti, manâsına gelmektedir. Biz her ne kadar Fatih Sultan Mehmed'in senelerdir bir kelime veya bir satır olsun yazısını aramakla meşgulüz. Şimdiye kadar tahminlerde bile bulunmaktan çekinerek birşey bulamadığımızı itiraf etmeliyiz. Bu tuğranın üzerinde de böyle bir ihtimal ile duramıyoruz. Zira bunda ne dereceye kadar hakkımız vardır bilemeyiz. Çünkü bu ibare o zaman Fatih'in tuğrasını yazmağa memur bir nişancı tarafından tecrübe maksadiyle yazılmış olabilir. Sonra Fatih Sultan Mehmed nişancılarını kendi üniversite (Külliyeye) sini bitirenler arasından seçiyordu. O külliye'nin kitaplıklarında bulunan bu eser böyle bir zatin veya namzedinin bir tecrübesi olan kısmı yazıldı. Yazanın kim olduğu bilinemiyeceğinden bir hüküm verilemeyecektir. Fakat mes'ele şudur. Fatih'in ilk defa vakfettiği yüzlerce kitaplardan birisinin üzerinde bir tuğrasını buluyoruz. Bu şekilde olan Fatih Sultan Mehmed'in yazılış farklarıyla tuğra örneklerini bir dane çoğaltmış oluyoruz. İşte kazancımız bu olmuştur. (Vakefe ve Habese) kelimelerinin tuğranın kasesi boşluğunda (daima) yerine konması kitabın vakfiyetini bildirmektedir. Diğer kayıtlarla da bu tebeyyün etmektedir.

Bunu Fatih Sultan Mehmed devri hakkında yapılacak ilmî etüdlerin ne gibi yollardan da yürütülmesi icabettiğine bir misâl vermek üzere yazmağı ve tuğranın bir örneğini vermeğı uygun gördük.



Hâlen Fatih Kütüphanesinde Nu. 2226 da kayıtlı «Vikaye» eseri başında boş bir yerde bulunan Fatih Sultan Mehmed'in bu kitabı vakf ve bu kütüphaneye hapsedti mânâsına gelen tuğrası. Sulu mürekkeple yazılmış ve kâğıdan nescine nüfuz etmiştir. Üstte Sultanî ibaresi ve İkinci Bayezid zamanında Semaniyye medreseleri kütüphaneleri fihristini tanzime memur edilen Aliyyül Fenari, Çelebi zâde ulemâdan Kazasker Mehmed (Şah) efendinin imzası görülmektedir.

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER